

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY AS A SOCIO-ECONOMIC SYSTEM

Стаття присвячена дослідженню підходів до управління розвитком національної економіки. Встановлено, що національна економіка є складною соціально-економічною системою, однією з характеристик якої є здатність до розвитку. Обґрунтовано необхідність управління розвитком національної економіки в сучасних умовах. Систематизовано погляди науковців на сутність управління розвитком. Виокремлено переваги та недоліки основних підходів до управління розвитком національної економіки як системи.
Ключові слова: соціально-економічна система, національна економіка, розвиток, управління розвитком, механізм управління.

Стаття посвящена исследованию подходов к управлению развитием национальной экономики. Установлено, что национальная экономика является сложной социально-экономической системой, одной из характеристик которой является способность к развитию. Обоснована необходимость управления развитием национальной экономики в современных условиях. Систематизированы взгляды ученых на сущность

управления развитием. Выделены преимущества и недостатки основных подходов к управлению развитием национальной экономики как системы.

Ключевые слова: социально-экономическая система, национальная экономика, развитие, управление развитием, механизм управления.

The article is devoted to the study of approaches to the management of the development of the national economy. It is established that the national economy is a complex socio-economic system, one of the characteristics of which is the ability to develop. The necessity of managing the development of the national economy in the modern conditions is substantiated. The views of scientists on the essence of development management are systematized. The advantages and disadvantages of the main approaches to the management of the development of the national economy as a system are singled out.

Key words: socio-economic system, national economy, development, development management, management mechanism.

УДК 330.341

Кононова І.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку, економіки і управління персоналом підприємства Придніпровська державна академія будівництва і архітектури

Постановка проблеми. В сучасних економічних реаліях функціонування національної економіки, сценарії, за яких зміни окремих параметрів чи елементів соціально-економічної системи викликають ефект мультиплікатора та стимулюють позитивні зрушення інших параметрів або елементів системи, часто не виправдовують себе, внаслідок чого локальний розвиток не набуває системного характеру, а отже, не може розглядатись як «локомотив» поступального руху економіки. Отже, потрібно сформулювати спеціальні механізми управління розвитком системи. Це можна пояснити тим, що основні проблеми соціально-економічних систем різних рівнів обумовлені не лише обмеженими можливостями розвитку, а більшою мірою нерозвиненістю механізмів управління, здатних консолідувати відокремлені імпульси, що стосуються різних складових цієї системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні науковці, такі як А. Воронкова, О. Ревенко, А. Ткаченко, К. Марченко, О. Ракітов, І. Владленова, Н. Діденко, В. Мікловда, Ф. Шандор, Н. Кубіній, присвячують свої дослідження методико-методологічним та логіко-процедурним основам управління. Позитивно оцінюючи наукові надбання зазначених вчених, наголошуємо на тому, що комплексні наукові проблеми уточнення категоріального апарату управління розвитком національної економіки як соціально-економічної системи потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та систематизація поглядів науковців на сутність та зміст управління розвитком національної економіки як складної соціально-економічної системи задля виокремлення основних підходів до розуміння цього поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конструктивне формування або уточнення змісту досліджуваного поняття полягає, на нашу думку, в наданні йому такого значення, яке є найактуальнішим з точки зору реальних потреб, органічно доповнює наявний категоріальний апарат дослідження, надаючи йому завершеності, і, нарешті, відповідає статусу та завданням, поставленим у дослідженні.

Перш за все дамо стисло характеристику поняття «управління» як соціально-економічної категорії. К. Михайловська зазначає, що слово «управління» відоме з давніх часів. Вона стверджує, що в слові «управління» поєднані і старослов'янські, і народні значення, яким відповідає значення дієслів «правити», «управляти», «управитися», «управлятися» в староруській мові [1, с. 86].

В академічному тлумачному словнику української мови управління трактується як дія за значенням дієслова «управляти», що означає «спрямовувати діяльність, роботу кого-небудь або чого-небудь», «бути на чолі когось, чогось», «керувати» [2].

Як зазначають А. Ткаченко та К. Марченко, у загальному розумінні управління є процесом, основною метою якого є забезпечення здатності соціально-економічних систем зберігати та в певних межах змінювати свою якість та кількісну визначеність [3, с. 87].

В українській ментальності поняття «управління» співвідноситься з упорядкуванням, формуванням порядку в певних системах.

Стосовно застосування поняття «управління» щодо різних видів систем (соціальних, економічних, організаційних, біологічних, механічних, хімічних тощо), то в цьому ракурсі воно передбачає зусилля щодо цілеспрямованих змін стану цих систем.

Необхідно відзначити, що для України на сучасному етапі управління має залишатися впливом суб'єкта на об'єкт (соціально-економічну систему) з метою його впорядкування, вдосконалення та розвитку.

Наукове управління соціально-економічною системою передбачає свідоме використання суб'єктом управління відносин влади, матеріальних та людських ресурсів, наукових знань для одержання результатів, у яких найбільш повно реалізуються цілі, що виражають потреби системи на цьому етапі розвитку [4, с. 213–214].

Соціально-економічна система – це вид складних ймовірнісних динамічних систем, де відбуваються процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних та інших благ.

Традиційно виокремлюють такі підходи до управління, як системний, процесний на ситуаційний. Такі підходи до розвитку соціально-економічної системи як керованого об'єкта можуть бути охарактеризовані таким чином (табл. 1).

Ми пропонуємо дотримуватись комплексного підходу, який дасть змогу поєднати елементи про-

цесного (бо й управління, й розвиток є самі по собі певними процесами), системного (адже розглядається розвиток соціально-економічних систем, які складаються з багатьох пов'язаних між собою елементів) та ситуаційного підходів (адже пропонується врахувати вплив чинників на стан соціально-економічної системи та прийняти в кожній конкретній ситуації рішення щодо вибору конкретних механізмів управління).

О. Ревенко вважає, що головною умовою ефективного управління розвитком є передбачення майбутніх змін та їх якісна ідентифікація з метою інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень щодо розвитку [5].

Майбутні зміни, на нашу думку, можна якісно ідентифікувати лише за умови розроблення та впровадження механізму управління розвитком. Обґрунтування вибору виду механізму управління розвитком соціально-економічної системи здійснюється на підставі його наявних класифікацій, що можуть здійснюватися за різними ознаками.

Підставою класифікацій механізмів управління як процедур прийняття управлінських рішень є предметом управління, тобто змінним у процесі та результаті управління компонентом системи.

За ознакою «предмет управління» можна виділити такі види механізмів:

- 1) механізм управління складом;
- 2) механізм управління структурою;
- 3) механізм інституційного управління (управління «припустимими множинами»);
- 4) механізм мотиваційного управління (управління перевагами та інтересами);
- 5) механізм інформаційного управління (управління інформацією, якою володіють учасники системи на момент прийняття рішень);
- 6) механізм управління порядком функціонування (управління послідовністю отримання

Таблиця 1

Підходи до управління розвитком соціально-економічних систем

Підхід	Характеристика	Переваги	Недоліки
Системний	Розглядає розвиток як єдину систему, що є відкритою. При цьому частини системи взаємопов'язані, тому розвиток однієї з частин може спричинити розвиток в інших її частинах.	Чітко визначаються цілі та їх ієрархія; передбачає здійснення широкого всебічного оцінювання всіх можливих результатів діяльності та визначення засобів їх досягнення.	Виникає складність виявлення наявних взаємозв'язків між елементами системи.
Процесний	Управління розвитком розглядається як серія взаємозалежних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Дії, з яких складається управління розвитком, у комплексі є процесом прийняття управлінських рішень.	Дає змогу зосередити увагу на певних діях, а саме функціях управління розвитком та взаємних залежностях між ними.	Існують різні уявлення про перелік та сутність управлінських функцій.
Ситуаційний	Управління розвитком розглядається як послідовність управлінських рішень в конкретних ситуаціях прийняття рішення.	Має здатність виділяти справді важливі зміни, які визначають розвиток ситуації.	Не завжди враховує взаємозв'язки, що існують між елементами системи.

Джерело: складено автором на основі джерел [3–9]

інформації та вибору стратегій учасниками системи), що зазвичай розглядають як управління структурою.

За складністю структури механізмів виокремлюють конкретний та комплексний механізми, за призначенням виокремлюють функціонально однорідний, змішаний та специфічний механізми. За своїм характером механізми управління розподіляються на організаційні, економічні, соціальні тощо, а також змішані, наприклад організаційно-економічні, соціально-економічні.

Відповідно до характеру впливу результатів управління на об'єкт (процес) діяльності виокремлюють механізми, що ґрунтуються на таких головних характеристиках:

1) рівновага (замкнутість) вхідних та вихідних параметрів; отриманий результат на виході системи управління об'єктом діяльності істотно не відрізняється від даних входу та не створює основи для нових перетворень після досягнення наперед заданих цілей та завдань;

2) відсутність рівноваги (відкритості) вхідних та вихідних параметрів; в результаті дії механізму на виході виникає інше явище, відмінне від входу, що створює основи нових науково-технічних, організаційних, економічних та інших перетворень.

За масштабом функціонування механізми управління поділяють на загальні функціонально неоднорідні, тобто механізми, що керують різними багатограничними процесами, що охоплюють всі рівні управління; загальні функціонально однорідні; поодинокі, які є складовими частинами загальних; локальні, що включають систему окремих функціональних механізмів, що належать до того чи іншого рівня управління; спеціальні, які не можна чітко віднести до чотирьох названих.

За типом моделі механізму управління можна також здійснювати їх класифікацію. У певних умовах простору й часу механізму управління адекватно відповідає модель, тобто засіб виділення та формалізації об'єктивно діючих в реальному механізмі закономірних зв'язків та відносин. Як правило, моделі механізму підрозділяються на структурно-логічні (структурні), що відображають якісний бік об'єкта діяльності, тобто його склад і структуру взаємозв'язків (скоріше, логічних) окремих елементів; економіко-математичні, які описують формальною математичною мовою кількісні характеристики механізму та його елементів.

Крім того, класифікація механізмів управління може здійснюватися на основі таких ознак, як спосіб управління (командно-адміністративний; гнучка система обліку впливу чинників; змішаний, що має найкращі перспективи та максимально сприяє розвитку життєво важливих процесів, що здійснюються на різних рівнях управління), ступінь впливу механізму на результати системи прямого чи непрямого впливу.

Ще однією підставою системи класифікації є метод моделювання. Систематизація досліджень науковців [10; 11] дає змогу виділити механізми управління, що ґрунтуються на оптимізаційних та теоретико-ігрових моделях.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, відповідно до чотирьох загальних функцій управління (планування, організація, мотивація, контроль), зазвичай диференціюють чотири загальні класи механізмів управління, такі як механізми планування, механізми організації, механізми стимулювання (мотивації), механізми контролю.

Але вибір виду механізму також повинен здійснюватися з урахуванням впливу на розвиток певних чинників, що є імпульсами розвитку.

Таким чином, управління розвитком має базуватись на виявленні та активізації імпульсів розвитку. Узагальнення категорій «розвиток» та «управління» у їх взаємозв'язку дає змогу сформулювати головне завдання управління розвитком соціально-економічної системи, яке полягає у своєчасному розпізнаванні зовнішніх та генеруванні внутрішніх чинників розвитку, а також їх необхідному спрямуванні та впровадженні в практичну діяльність, поширенні на окремі сфери діяльності із заданою силою та швидкістю, створенні умов для їх рівномірного сприйняття.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз та порівняння підходів до управління дали змогу дійти висновків, що управління розвитком має відбуватися на основі комплексного підходу з використанням відповідного механізму, вид якого вибирається залежно від ступеня реагування національної економіки як системи на впливи імпульсів розвитку. Саме комплексний підхід до управління розвитком національної економіки дає змогу поєднати переваги та нівелювати недоліки системного, процесного та ситуаційного підходів.

Таке управління націлене не на певний результат, а на створення умов для безперервного розвитку системи, що дасть змогу перевести її на принципи саморозвитку та самоорганізації як вищої форми розвитку. Застосування цільових орієнтирів виступає додатковим критерієм відповідності вектору розвитку та є основою оцінювання якості управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Михайловська К. Онтологічні передумови місцевого самоврядування як політичного феномена та його концептуальні версії. Вісник Одеського національного університету. 2009. Т. 14. Вип. 2. С. 84–90.
2. Академічний тлумачний словник (1970–1980 рр.) : онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL: <http://www.sum.in.ua>.
3. Ткаченко А., Марченко К. Сучасні підходи до управління розвитком підприємства. Економіка і

регіон. 2014. № 1. С. 85–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_1_15.

4. Воронкова В. Синергетически-рефлексивная модель управления как единого социального организма. Гуманитарный вестник Запорізької державної інженерної академії. 2011. Вип. 27. С. 12–29.

5. Ревенко Е. Взаимосвязь основных понятий управления развитием предприятия в условиях кризиса. Бизнес-Информ. 2006. № 6. С. 123–126.

6. Ракитов А. Прологомены: к идее технологии управления. Вопросы философии. 2011. № 1. С. 11–27.

7. Владленова І. Соціальне управління в інформаційному суспільстві. Теорія і практика соціального управління. 2011. № 1. С. 32–47.

8. Діденко Н. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії: монографія. Донецьк: ДонДУ, 2005. 128 с.

9. Мікловда В., Шандор Ф., Кубіній Н. та ін. Конкурентоспроможність економічних систем та стратегічне управління нею: гносеологічний та утилітарний ракурси: монографія. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. 420 с.

10. Новиков Д. Теория управления организационными системами. Москва: Физматлит, 2007. 584 с.

11. Шиян А. Теоретико-ігровий аналіз раціональної поведінки людини та прийняття рішень в управлінні соціально-економічними системами. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 414 с.

REFERENCES:

1. Mykhailovska K. (2009) Ontologichni peredumovy mistsevoho samovriaduvannia yak politychnoho fenomenu ta yoho kontseptualni versii [Ontological preconditions of local self-government as a political phenomenon and its conceptual versions]. Bulletin of Odessa National University, vol. 14, no. 2, pp. 84–90 (in Ukrainian).

2. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk (1970-1980) [Academic explanatory dictionary (1970–1980)]. Available at: <http://med-gen.ru/docs/differentialdiagnostics.pdf>.

3. Tkachenko A., Marchenko K. (2014) Suchasni pidkhody do upravlinnia rozvytkom pidpriemstva [Modern approaches to managing the development of the enterprise]. Economy and region, no. 1, pp. 85–90. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_1_15.

4. Voronkova V. (2011) Synerhetychesky-refleksyvnaia model upravleniia kak yedynoho sotsyalnoho orhanyzma [Synergetic-reflective model of management as a social social organism]. Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy, vol. 27, pp. 12–29 (in Ukrainian).

5. Revenko E. (2006) Vzaimosvyaz' osnovnykh ponyatyi upravleniia razvitiem predpriyatiya v usloviyakh krizisa [Interrelation of the basic concepts of enterprise development management in the conditions of crisis]. Business-Inform, no. 6, pp. 123–126 (in Russian).

6. Rakitov A. (2011) Prolegomeny: k idее tekhnologii upravleniia [Prolegomena: to the idea of control technology]. Questions of philosophy, no. 1, pp. 11–27 (in Russian).

7. Vladlenova I. (2011) Sotsialne upravlinnia v informatsiinomu suspilstvi [Social management in the information society]. Theory and practice of social management, no. 1, pp. 32–47 (in Ukrainian).

8. Didenko N. (2005) Upravlinnia, vlada, derzhava: filosofski aspekty vzaiemodii [Management, power, state: philosophical aspects of interaction], Donetsk: DonDU (in Ukrainian).

9. Miklovda V., Shandor F., Kubinii N. etc. (2015) Konkurentospromozhnist ekonomichnykh system ta stratehichne upravlinnia neiu: hnoseolohichni ta utylitarni rakursy [Competitiveness of economic systems and its strategic management: epistemological and utilitarian perspectives], Mukachevo: Karpatska vezha (in Ukrainian).

10. Novikov D. (2007) Teoriya upravleniia organizatsionnymi sistemami [Theory of management of organizational systems], Moscow: Fyzmatlyt (in Russian).

11. Shyian A. (2009) Teoretyko-ihrovyi analiz ratsionaloi povedinky liudyny ta pryiniattia rishen v upravlinni sotsialno-ekonomichnykh systemamy [Theoretical and game analysis of human rational behavior and decision-making in the management of socio-economic systems], Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia (in Ukrainian).

Kononova I.V.

Candidate of Economic Sciences, Associated Professor,
Senior Lecturer at Department of Accounting,
Economics and Human Resources Management of Enterprise
Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

**APPROACHES TO THE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL ECONOMY AS A SOCIO-ECONOMIC SYSTEM**

It is established that in the current economic realities of the functioning of the national economy, the change of certain parameters or elements of the socioeconomic system often does not cause the necessary response, as a result of which local development does not become systematic, and therefore, cannot be considered as a locomotive of the progressive movement of the economy. This testifies to the need to improve the management of the development of the national economy as a socio-economic system.

The analysis of scientific works of modern researchers made it possible to conclude that the complex scientific problems of clarification of the categorical apparatus of management of the development of the national economy as a socio-economic system require further research.

The purpose of the research is to study and systematize the views of scientists on the essence and content of the management of the development of the national economy as a complex socio-economic system in order to distinguish the main approaches to understanding this concept.

It is established that the constructive formation or refinement of the content of the concept under study is, in our opinion, in giving it such a significance, which is the most urgent from the point of view of real needs, organically complements the existing categorical apparatus of the study, giving it completeness and, finally, corresponds to the status and tasks set in the study.

The views of scientists on the essence of development management are systematized and the advantages and disadvantages of the main approaches to managing the development of the national economy as a system are identified.

Analysis and comparison of management approaches have led to the conclusion that development management should take place on the basis of an integrated approach using an appropriate mechanism, the type of which is chosen depending on the degree of response of the national economy as a system of impulse development impacts. It is an integrated approach to managing the development of a national economy that combines the advantages and balances the disadvantages of systemic, process, and situational approaches.